

СТОКОВИТЕ ТЪРЖИЩА КАТО ГЕНЕРАТОР ЗА УСКОРЕНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА

Ваня Хаджиева - бул. Дунав № 78, Висше Училище „Земеделски Колеж“,
ПК. 4003, гр. Пловдив, България

COMMODITY MARKET-PLACE LIKE GENERATOR FOR SPEEDED ECONOMIC DEVELOPMENT OF RANGE ECONOMY

Vanya Hadzhieva - boulevard Danub №78, Higher School
„Agricultural College“. P.C. 4003, town Plovdiv, Bulgaria

Abstract

The system of the national organized market regulates movement s of the goods. Commodity market-place are bring elements between primary and high organized markets in the national economy. The system of the national organized market regulates movement s of the goods. Commodity market-place are bring elements between primary and high organized markets in the national economy.

Key words: *market, trade, goods, economic development*

Ключови думи: *пазар, търговия, стоки, икономическо развитие*

Цел, задачи на изследването

Да се дефинира същността на стоковото тържище, като елемент от системата на националния организиран пазар.

За постигане целта на изследването е необходимо да се изпълнят следните задачи:

- да се анализира същността на стоковото тържище, като елемент на системата на националния организиран пазар;
- анализ на характеристиките на стоковото тържище;

Информационна база на проучването:

- специализирана литература разглеждаща работата и създаването на стоковите тържищата.

Методите на изследване, които са използвани са:

- аналитичен обзор, който позволява да се анализират специфичните характеристики и особености;

Стоковото тържище, като елемент от системата на националния организиран пазар - системата на националния организиран пазар разгледана в теоретичен порядък включва три елемента – първичен, регионален и централен пазар. Прилагайки постановките на системния подход се дефинират две опорни точки на анализ при изясняване на същността на системата на националния организиран пазар:

- **движението на стоковите потоци** – как активите би следвало да преминават през отделните елементи на система (пазарните средища).
- **движението на информационните потоци** – как би следвало да се формират цените на активите обект на търгуване.

Същността на стоковите потоци е анализирана посредством използването на

графичен модел показан на фиг. 1. Разглеждайки националния организиран пазар в контекста на системния подход, се приема допускането че входа на системата е местния (първичен) пазар, където обект на търгуване са реално съществуващи вече произведени активи, които традиционно се обособяват на минимални транспортни единици. На входа на системата постъпват активи, които обичайно са в "суров" необработен вид и по същество представляват изходни суровини за промишлеността. Движението на активите от първичния до регионалния пазар е съпроводено от обработка им в различна степен, тази обработка ги превръща в "суровина" (полуфабрикат /заготовка) готови за влагане в последващо производство.

За регионалните пазари е характерно, че на тях се окрупняват стоковите групи. На териториалните пазари се търгуват материални, нематериални и финансови активи, които се влагат в различни производствени процеси.

Фиг. 1. Движение на активите в системата на националния организиран пазар (стокови потоци)



Следващият елемент от системата е централния пазар, където активите вече са били вложени в производствени процеси и са се трансформирали в "готови изделия", които са предназначени за крайна консумация. На това пазарно ниво продуктите получават своята крайна реализация, търгуват се готови изделия (крайни продукти), права и деривативи.

Анализирайки движението на активите в рамките на системата на националния организиран пазар правим следните уточнения:

- разписаната структура има теоретичен характер, което позволява тя да бъде адаптирана към търговския цикъл на множество блага;
- в практиката съществуват активи, които по изключение биха могли да получат своята крайна реализация дори и на първичните пазари.
- анализираната структура има универсален характера и визира активи, които преминават през няколко цикъла на преработка преди да достигнат готов за крайно потребление вид (готово изделие).

Считаме, че така дефинирано движението на активите в рамките на системата на националния организиран пазар отразява коректно същността на трите пазарни сегмента и на системата на националния организиран пазар като цяло, подчертавайки движението на активите - стоковите потоци.

Стоковото тържище, като форма на регионалния пазар има ключово значение в рамките на националния организиран пазар, защото именно там активите претърпяват своята трансформация (преработка) и се превръщат в сурови за промишленото производство.

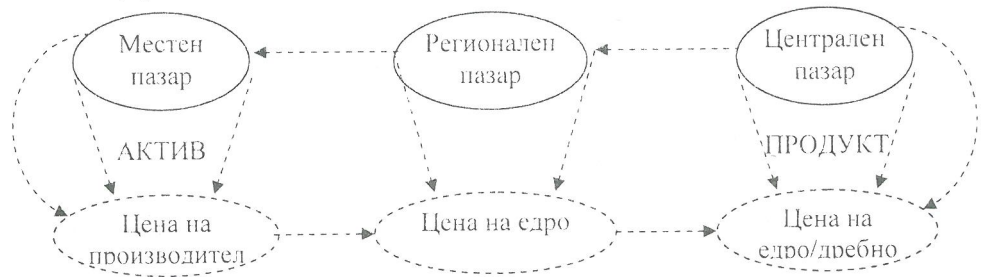
Пазарните средища, като елемент на националния пазар са обвързани помежду

си и посредством т.н. **информационни потоци**, които се формират при движението на активите от едно към друго пазарно средище. Като информационен поток се визира акумулираната ценова информация, която се генерира на всяко пазарно средище при смяната на собствеността на активите. Генерираната ценова информация не е статична, тя се формира на конкретно пазарно средище, но се използва от всички пазарни участници независимо на кой конкретен пазар оперират те. По своята същност цената представлява индикатор на платежоспособното търсене и предлагане на определен актив. Което позволява обявените ценови котировки да се използват както от пазарни така и от непазарни субекти. Ценовата информация разгледана като информационен поток обвързва пазарните средища в системата на националния организиран пазар (фиг.2.)

На местните пазари се формира цената от първичното отгъргуване на активите, тяхното първоначално остойносттаване. Формираната цена е с локална представителност в рамките на съответния местен пазар. Обичайната франкировка на предлаганите за търгуване активи е EXW (ex works – на мястото на производството (посочва се мястото). Често тези места съвпадат по местоположение с местните (първични) пазари.).

След първоначалното отгъргуване на активите логически те се насочват към регионалните пазари, където се окрупняват стоките групи. Формираната цена е представителна за по-голям географски регион в рамките на страната в сравнение с цената формирана на първичния (местен) пазар. Франкировките на активите традиционно са FCO (franko – до определено място, което се конкретизира и обичайно е физическото местоположение на конкретния регионален пазар.).

Фиг.2. Информационни потоци в контекста на системата на националния организиран пазар



На централния борсов пазар се формира представителната цена на активите в национален мащаб. Най-често използваните франкировки на тези пазари са FOB (free on board – франко борда на кораба на отправното пристанище), FOR (free on rail – франко вагона натоварено) и FOT ((free on truck) франко камиона (натоварено), FOB (free on board - франко борда на кораба в отправното пристанище, FOR (free on rail - франко ж.п. вагона (натоварено).

Съвсем логично информационните потоци представляват ценовата информация, която се акумулира като следствие от стоките потоци и ги дублират с тази разлика, че пътят на активите е винаги напред към следващо пазарно ниво, а информацията за сключената сделка от една страна се връща на предходния пазарен сегмент и паралелно с това отива до следващото пазарно средище елемент от системата на националния организиран пазар. В това се състои и основното предим-

ство на системата на националния организиран пазар, че всеки стопански субект може да ползва пазарната информация от всички пазарни нива, без значение дали участва като контрагент или не по сключваните сделки на съответния пазар.

Нормативна база регламентираща стоковите тържища в България - специфичните особености на стоковото тържище изискват процедурата по неговото учредяване и последваща работа да бъдат регламентираны от специален закон, в действащата нормативна база това е – Закон за стоковите борси и тържищата, обнародван в Държавен вестник в края на 1996 г. и неговите изменения.

Първата частна закона регламентира работата на стоковите борси, а втората част регламентира процедурата по създаване и функциониране на стоково тържище и пазар на производители. Действащия в страната закон регламентира стоковото тържище като пазарно средище където се търгуват налични храни и цветя (чл. 3 „*Стоковото тържище е място и инфраструктура за търговия на едро с налични храни и цветя, на което организаторът на тържището предоставя търговски площи или други активи на продавачите на тържището. За извършване на дейност като стоково тържище се изисква регистрация при условията и по реда на този закон*”).

Законодателят е отчел важноста и ключовото място на стоковото тържище в търговски цикъл на блага и е предвидил, че „*На тържището могат да се създават специализирани отдели за търговия на едро със стоки, различни от тези по чл. 3, ал. 1, като търговците на едро с тях са длъжни да спазват определени изисквания от правилника за организацията и дейността на стоковото тържище, което се регламентира в договора им с организатора на тържището.*” (чл.52, т.б. ал.1.). Този законодателен регламент дава възможност на организатора на тържището да обособи самостоятелни секции за търговия с продукти, които не попадат в групата на храните и цветята.

На тържищата на територията на РБългария се допуска търговията само с налични стоки, тоест стоки които са реално произведени и присъстват физически на пазара.

Разпоредбите на ЗСБТ предвиждат следните по-важни задължение за организатора на тържището:

- за сключените на стоковото тържище сделки **организаторът** ежедневно събира и обобщава информация за вида, количеството и цените на продадените стоки съобразно качеството им. Информацията относно средните продажни цени, максималните и минималните продажни цени се оповестява от управлението на тържището в началото на следващия ден на места и по начин, определени в правилника за организацията и дейността на стоковото тържище;

- **организаторът** на тържището изисква стоките, предназначени за продажба да се придружават от документи за произход, както и от документи за съответствие със задължителните изисквания за качество и безопасност и за съответствие със санитарните, ветеринарно-санитарните, хигиенните и други норми, издадени от специализираните държавни контролни органи;

- задължение на **организаторът** на тържището е да предоставя необходимите работни помещения и да създава условия за извършване на контрол за произхода на

стоките, тяхното качество и безопасност, за банковото обслужване на търговците, както и други дейности, свързани с търговията на тържището;

- организира отговаря за контрола върху качеството на стоките, влизаци на територията на тържището;

- задължение на организатора на тържището е да разпише и обявява правилника за организацията, дейността и охраната на стоковото тържище и да съблюдава неговото спазване. Държавната комия утвърждава правилата и процедурите на работа.

В закона е предвидено създаването на т.н. надзорен орган в лицето на Държавната комисия по стоковите борси и тържищата, която има контролни, регистрационни и регулаторни функции по отношение на стоковите тържища. Комисията издава разрешение за дейност като стоково тържище, контролира дейността на лицензираните тържища и налага принудителни административни мерки при нарушения от тяхна страна. Работата на надзорния орган – Държавна комисия по стоковите борси и тържищата се утвърждава с нейния устройствен правилник.

Европейския опит

* **Германия - Berliner Grossmarkt Beusselstrasse** - Разположено в центъра на Берлин, тържището е лесно достъпно по отношение на всички видове транспорт. За Берлин и околността тържището е най-големият регионален център за снабдяване с хранителни стоки. Започва своята работа през март 1965г., като тържище за плодове и зеленчуци. През 1967г. е добавен сектор за месо, през годините се обособява и сектор за търговия с цветя.

- Grossmarkt Hannover GmbH - на 29 Юни 1958 г. на площ от 23 хектара се открива Тържище – ХанOVER. В сравнение с днес тогавашните условия са били съвсем скромни: на 70 хил.м² шест хангара за плодове, големи подвижни плоскостии и малки офиси в близост чакали клиенти. За търговците на едро и дребно това било „чудото“ на икономическата година, което дава възможност за едно значително по-бързо развитие на сделките, което не е било възможно на временния пазар в Клагесмаркет по онова време. Много бързо тържището се развива като важен снабдителен център: през 1959 г. се изграждат две халета специално за банани, а през 1964 г. изниква ново хале за цветя с прилежащите за това площи. Откриват се и ресторант, голяма бензиностанция, още бананови халета. След 10 години тържището обхваща 110 дка застроена площ и около 180 хил. потребителя се снабдяват годишно с 180 хил. тона плодове, зеленчуци, млечни и месни продукти, екзотични растения и цветя. Тържището се състои от две субтържища – за плодове и зеленчуци, на което има и по един склад за млечни и месни (само трупно месо) продукти; на субтържището за цветя се предлага рязан цвят, растения в саксии, посадъчен материал и др. В тържището са обособени и два сектора – за продажба на морски продукти и на южни плодове. Тържище – ХанOVER се управлява от акционерно дружество, което е наело земята от Община ХанOVER за период от 75 години. Богатото предлагане обхваща освен плодове, зеленчуци, южни плодове и цветя така също и месо, домашни птици, риба, екзотични продукти, горски продукти, луковци, семена. Тържището има предимства, които насочват търговците към него: работно време от 4.00ч. (за клиенти), ж.п. връзка с федералната ж.п. мрежа,

отлична пътна връзка в четирите посоки, собствени ресторанти, бензиностанция, а за клиентите без собствен транспорт, търговците предлагат обслужващ сервиз. Продажбите се извършват от изпитани продавачи. Наред с хранителните стоки се предлагат и нехранителни, които заемат малък обем от продажбите, но улесняват максимално купувача, желаещ освен самия продукт да си набави и свързани с него аксесоари.

Най-близкото тържище е на около 250 км. в пристанищния град Хамбург. Така тържището в Хановер обслужва почти цялата провинция Долна Саксония. То осигурява пресни продукти за 700⁰⁰⁰ хилядния град и прилежащата към него територия в радиус от 50 – 70 км., а за цветята и до 100 км..

*** Холандия - Food Exchange Amsterdam** - Тържището е разположено близо до Амстердам, като неговата цел е регионалната търговия в района. Продават се плодове, зеленчуци, риба, месо и живи животни. Тържището е собственост на общината, като складовете са собственост на самите фирми-продавачи. Те определят асортимента и цените на предлаганите стоки, като ръководството на тържището по никакъв начин не влияе върху търговията. Собственост на тържището са земята и инфраструктурата. Имат изградени бензиностанция, супермаркет, закувалня, ресторант, пакетиращи цехове и кланица. Печалбата, която формира тържището е от извършваните услуги. Конкурентна среда е развила продуктите до степен, че те се предлагат в най-различни гами и асортименти. Налице е невероятно разнообразие на опаковки. Много от продуктите търпят частична преработка. Търговията се извършва денонощно, 6 дни в седмицата, като всеки вид стока си има свой собствен връхов час. Полунощ е часът за търговия на риба, търговията на плодове и зеленчуци се извършва рано сутрин и от обяд нататък хотелите, ресторантите и заведенията за обществено хранене си набавят хранителни стоки. Субтържищата за плодове, зеленчуци и картофи, съществуват откакто тържището започва да функционира през 1934 г. В следвоенния период тържището се разраства и включва търговия на риба, месо, дивеч, домашни птици и млечни продукти. Прикрепена към тържището е и кланица, която е най-голямата, обслужваща тържище в Холандия.

*** Аукционът за цветя в Аалсmeer** е създаден от две асоциации през 1911 г. Като организация той е кооперативно предприятие, базирано изцяло върху частната собственост, с 5 хил. члена, обединени в 13 регионални секции. Аукционът осигурява пазарни места за цветни продукти на производители и търговци от цял свят. Организацията се управлява от избран кооперативен борд, състоящ се от 9 члена, които са производители. Избират се от Общото събрание на членовете за срок от една година. Имат създаден и Надзорен съвет, който наблюдава дейността на организацията и я контролира. Надзорът е съставен от производители и експерти. Аукционът е разположен на 755 дка., изцяло закрита площ. Работи целогодишно без прекъсване, като се търгуват цветя, саксии, разсад, луковичи и семена. Това е най-големият пазар за цветя в света. Всекидневно пристигат цветя от всички краища на планетата, търгуват се на аукциона и същия ден се отправят на различни пазари със самолети и камиони. Тези цветя, които не се продадат се унищожават, а тези, които позволяват, се съхраняват в хладилни камери. Аукцион-

ът пласира продукцията на повече от 2 000 производителя. Има изградена електронна система за обработка на отчетната и маркетинговата информация.

Котирането на аукциона се извършва по метода на постоянно намаляваща се цена или така наречения "часовник". Търговците-купувачи са поставени в условията на пряка конкуренция, стоката присъства на подиума с предварително определено качество от независими експерти. Последователно се търгува продукцията на всеки един производител. Ако три пъти часовникът се превърти и не се регистрира сделка, стоката не се предлага повече. Всеки производител и търговец на аукциона има идентификационен код, чрез който се извършват покупките и продажбите. Например: отбелязва се кой номер производител продава, какво количество и с какво качество, като се посочва и какво минимално количество може да се закупи. От своя страна като започне движението по часовника при заявка за покупка се отбелязва кой номер купува и какво количество. Движението по часовника продължава до изчерпване на продукцията на съответния производител, като се преминава към търгуване продукцията на следващия производител. Цената се движи само надолу, като се разчита на конкуренцията между търговците. Кръгът на часовника представлява допустимия марж на изменение на цената, който се определя на база заявките на производителите и преходния търговски ден. Цялата необходима информация по сделките се показва на електронно табло и е достъпна за всички присъстващи на сесията. След приключване на търговията, аукционът има за задължение да издаде счетоводните документи и да разпредели стоката за извозване към нейните собственици. Аукционът гарантира и предлаганото качество. Транспортните услуги се осъществяват от присъстващи на аукциона големи транспортни компании, които нямат нищо общо с аукционните власти.

Изводи

Направеният аналитичен обзор показва ключовата роля на тържището като форма на регионален пазар - пазарно средище, което дава възможност за търгуването на широк спектър стоки -- хранителни и нехранителни. Търговията на различните тържища се осъществява посредством различни търговски техники и процедури, но винаги привлича пазарните участници с ясните регламенти за техниките на търгуване, за качеството, за произхода на стоката, за необходимата документация и т.н.

Литература:

1. Закон за стоковите борси и тържищата - Обн. ДВ. бр.93 от 1 Ноември 1996г., изм. ДВ. бр.41 от 10 Април 1998г., изм. ДВ. бр.153 от 23 Декември 1998г., доп. ДВ. бр.18 от 26 Февруари 1999г., изм. ДВ. бр.20 от 14 Март 2000г., изм. ДВ. бр.41 от 24 Април 2001г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.34 от 25 Април 2006г., изм. ДВ. бр.85 от 20 Октомври 2006г.
2. www.berliner-grossmarkt.de
3. www.grosmarkt-hannover.de
4. <http://www.floweraccess.com/>